

Prof. dr hab. Alicja Jakubowska-Ozóg
Instytut Polonistyki i Dziennikarstwa
Uniwersytet Rzeszowski

Rzeszów, 15.11.2021 r.

Recenzja dorobku naukowego oraz rozprawy habilitacyjnej

dr Magdaleny Stoch

Jak czytamy książki? Recepcja literatury w krakowskich i wielickich grupach czytelniczych

(Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2021, ss. 249)

Sylwetka Habilitantki

Dr Magdalena Stoch od 2013 roku zatrudniona jest w Uniwersytecie Pedagogicznym, najpierw na stanowisku asystenta, a od 2015 roku na stanowisku adiunkta w Katedrze Mediów i Badań Kulturowych UP. W tej samej uczelni w 2014 roku obroniła pracę doktorską i otrzymała dyplom doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie literaturoznawstwo – specjalność *gender studies* w humanistyce. Praca została napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bogusława Skowronka (recenzenci dr hab. J. Kochanowski, prof. UW oraz prof. dr hab. Agnieszka Ogonowska UP). Od tej pory dała się poznać jako osoba odpowiedzialna i rzetelna, wielokrotnie pełniła funkcję sekretarza w organizowanych w macierzystej uczelni konferencjach naukowych, odpowiadała za cykliczne seminarium eksperckie *Uczelnie bez dyskryminacji* (2018, 2019). Uczestniczyła w pracach zespołów badawczych realizujących projekty finansowane w konkursach krajowych – w 2019-2020 grant w ramach konkursu w programie „Wsparcie dla czasopism naukowych” dla czasopisma „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura”, w którym pełniła funkcję sekretarza, a w latach 2018-2019 grant na projekt *Krytyczne myślenie i analiza przekazów medialnych: młodzi liderzy i liderki na rzecz bezpieczeństwa i sprawiedliwości*, który organizowany był przez Ośrodek Badań nad Mediami i Fundację Autonomia (dofinansowanie Konsulatu Generalnego USA i Fundacji Batorego (współredakcja). Jest członkinią Alumni Association – stowarzyszenia absolwentów programu 21st Century Changemakers: Trend Leaders Promote Social Media Discernment among Youth (2020), Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (2017), Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego (2015). Została powołana na recenzentkę m. in.

w czasopiśmie „Progress” (Uniwersytet Gdański), „Journal of Literature, Culture and Literary Translation” (Uniwersytet w Zadarze, „Adeptus”, „Ars Educandi” Uniwersytet Gdański). Uczestniczyła w pracach programu stypendialnego: 21st Century Changemakers: Trend Leaders Promote Social Media Discernment among Youth (2019); programie ERASMUS+ (2016, 2017 – Uniwersytet w Wilnie, Uniwersytet w Lizbonie). Na szczególne uznanie zasługuje praca w programach/projektach: STOP seksistowskiej mowie nienawiści – która zaowocowała następnie ważną publikacją dotyczącą walki z przemocą (*Zablokuj seksizm – odzyskaj moc. Przewodnik po działaniach przeciwko seksistowskiej mowie nienawiści*), w latach 2015-2019 dr Magdalena Stoch koordynowała projekt pt. *Uniwersyteckie standardy przeciwdziałania przemocy i dyskryminacji*, w 2016 roku brała udział w pracach grup eksperckich w projektach: *Uchodźcy? Zapraszamy!* oraz *Nie lajkuję, reaguję! Przeciwdziałanie mowie nienawiści w mediach społecznościowych*.

W macierzystej uczelni pełni funkcję z-ca Dyrektora Instytutu Filologii Polskiej, była (do 19 października 2021) Pełnomocnikiem Rektora UP ds. równego traktowania.

Ocena osiągnięcia naukowego będącego podstawą złożenia wniosku o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego

Wskazana jako osiągnięcie monografia dr Magdaleny Stoch *Jak czytamy książki? recepcja literatury w krakowskich i wielickich grupach czytelniczych* opisuje fenomen współczesnych grup czytelniczych działających w Krakowie i w Wieliczce w kontekście ewolucji praktyk lekturowych i przemian w obrębie teorii recepcji. Książka, jak podkreśla Autorka, jest skierowana do osób, które dostrzegają głębokie zależności pomiędzy aktywnością środowiska akademickiego, specjalizującego się w krytycznej refleksji humanistycznej, a społecznymi obiegami literatury (Autoreferat, s. 15). Wyrasta wprawdzie z badań empirycznych, ale wykorzystuje także bogatą literaturę przedmiotu – kontekst teoretyczny – badania nad recepcją literatury – dziedzictwo szkoły w Konstancji, aż po źródła dotyczące badań współczesnych kulturowych, feministycznych postkolonialnych, afektywnych – staje się pomocny zarówno w rozpoznaniu, jak i diagnozowaniu współczesności.

Przedstawiona do recenzji książka, już na wstępie intryguje – po pierwsze, podjętym tematem, sposobem ujęcia odbioru literatury, czy raczej jego zawężeniem do tak określonej grupy odbiorców, po drugie, samym układem graficznym książki z jej ciekawą segmentacją.

Celem podjętego tematu było zapoznanie i przedstawienie zjawiska mało opisanego do tej pory – grup czytelniczych. Autorka ma świadomość pogładowości swoich badań ze względu na niewielką liczbę badanych (grupa 14 osób reprezentująca dwa województwa – małopolskie i mazowieckie), ale jednocześnie jest przekonana o zasadności podjętych działań. Badania nawet w tak niewielkiej reprezentacji pozwalają diagnozować działalność grup czytelniczych, odpowiedzieć na zasadnicze pytanie – czy mogą stanowić przestrzeń pogłębionej refleksji nad mechanizmami wykluczenia, oraz na ile je wzmacniają. To pytania także o sposób prowadzenia dyskusji, która nie powinna stać się miejscem konfrontacji, ale te pojawiające się uprzedzenia niwelować i łagodzić. Indywidualnym wkładem Autorki w rozwój literaturoznawstwa, jak sama podkreśla, jest zbudowanie podstaw metodologicznych do tego typu badań, które o czym można się przekonać podczas lektury książki, są jak najbardziej zasadne. Według badaczki „udział w grupach nieformalnych to aktywność leżąca u podstaw społeczeństwa obywatelskiego i tworząca jego kapitał społeczny” (Autoreferat, s. 15).

Praca zbudowana przejrzyście, składa się z dwu uzupełniających się części – teoretycznej przywołującej najważniejsze ustalenia dotyczące teorii recepcji i z materiałem badawczym dotyczącym uwarunkowań i sposobów czytania. Dla Autorki istotny był sam proces zwrócenia się teorii „w stronę analiz empirycznych i ich kolektywnego wymiaru” (s. 2, Autoreferat). Ważnym dla jej rozważań było pytanie, w jaki sposób kategorie, takie jak płeć, rasa, status ekonomiczny i społeczny wpływają na sposób odbioru utworu literackiego, a także wydobycie kluczowych kategorii badawczych pozwalających na analizę materiału empirycznego.

Przedstawiona do oceny praca zbudowana jest z pięciu zasadniczych rozdziałów – ich tytuły wskazują na ich wzajemne oświetlanie i uzupełnianie. Pierwszy rozdział przywołuje obecną w kulturze, retoryce literackiej, badaniach akademickich i teorii odbioru czytelniczego figurę kontemplującego intelektualisty nobilitującą erudycyjny styl odbioru literatury, utrwalony i propagowany w pracach teoretycznych wielu badaczy w kraju i zagranicą (R. Ingardena, W. Isera, H. R. Jaussa). Grupy czytelnicze, o czym przekonuje książka, zmieniają tę optykę, bowiem indywidualne konkretyzacje poddawane są nowym/innym, często zaskakującym konkretyzacjom uczestników biorących udział w dyskusji. Ta zapośredniczona recepcja wpływa na pierwotny odbiór tekstu literackiego – „podczas spotkań grup czytelniczych dochodzi do fuzji horyzontów, czyli do konkretyzacji przekraczającej jednostkowe doświadczenie czytelnicze w procesie dialogu” – pisze dr M. Stoch (s. 3, Autoreferat). Przywołane w drugiej części pracy konkretne dyskusje uczestników spotkań

literackich (rozpatrywane w kontekście amerykańskiej szkoły *reader-response criticism*) pokazują, jak zmienia się sposób odczytań indywidualnych, kiedy do interpretacji tekstu zostaje włączony horyzont indywidualnych życiowych doświadczeń dyskutantów. Ważne w oglądzie problemu pozostają badania przedstawicieli amerykańskiej szkoły *reader-response criticism* z koncepcją „wspólnoty interpretacyjnej” Stanleya Fisha). Istotą takich odczytań, co zauważamy w dyskusjach przywołanych w części drugiej pracy, jest intertekstualność (rozumiana jako odniesienia do płci, koloru skóry, seksualności zarówno bohaterów omawianych książek, jak i uczestników dyskusji) wynikająca z szerokich odniesień, kontekstów biograficznych, politycznych, tożsamościowych. Podczas prowadzonych dyskusji, jak zauważa Autorka, „powstają współczesne palimpsesty” (s. 3, Autoreferat). Ważne dla Habilitantki pozostają odniesienia do kwestii tożsamości decydujących w znacznym stopniu o recepcji tekstu, podobnie jak odejście od koncepcji autora jako jedyne go twórcy znaczeń. „Podzielna tożsamość” wynikająca z relacji odbiorca – tekst staje się ważnym czynnikiem dla opisu tego zagadnienia.

Odpowiedź na pytanie, w jaki sposób kształtowały się grupy czytelnicze na przestrzeni wieków, co stało u podstaw ich powstawania, otrzymujemy w rozdziale drugim. Odwołując się do znanych z przeszłości praktyk symbolicznych, anegdotycznych historii Autorka pokazuje, w jaki sposób dochodziło do „procesu lektury kolektywnej” (s. 4, Autoreferat) – to wielowiekowy proces, którego źródła tkwią w praktykach studiowania przez Żydów *Tory*, czytaniu *Pisma świętego* w przestrzeni klasztorów, przez salony i kawiarnie literackie, prywatne domy po lekturę czasów mediów masowych. Takie zestawienie wskazuje na procesualny charakter aktywności, której istotą było podtrzymywanie więzi w życiu wspólnotowym, ale i kształtowanie charakterów. Każdy z przykładów potwierdza, że dostęp do praktyk lekturowych był przywilejem regulowanym przez tożsamości czytelników, płeć, status społeczny, ekonomiczny, wiek, wykształcenie. Rozdział jest napisany ciekawie, sposób przedstawienia problematyki wskazuje nie tylko na znajomość tematyki, ale także na umiejętność selekcjonowania ogromnego materiału.

Swoje badania, o czym mówi rozdział trzeci, sytuuje Autorka w kontekście prac badaczy zagranicznych podejmujących temat grup czytelniczych – odwołuje się do tekstów etnograficznych m.in. Elisabeth Long, Davida Peplowa, Joan Swann, międzynarodowych badań grup czytelniczych Jamesa Proctera i Sary Whiteley (*Reading Across Worlds. Translational Book Groups and the Reception of Difference*) projekt Nicholasa Hengena Foxa (*Reading as Collective Action*) czy prac nad grupami czytelniczymi pełniącymi funkcje

terapeutyczne. Ważne dla dalszych rozważań wydaje się rozróżnienie na czytanie profesjonalne i nieprofesjonalne (koncepcja S. Besta, S. Marcus), a także kategoria empatii. W oparciu o te ustalenia można określić charakter kolektywnych praktyk lekturowych z ich prawidłowościami odnoszącymi się do formy spotkań, ale także do ich formacyjnego charakteru, czy budowania szczególnej wspólnotowości.

Druga część książki jest relacją z badań etnograficznych – co warto podkreślić, badań „świeżych” prowadzonych od marca do grudnia 2019 roku, zostały one ograniczone do lokalnego „małopolskiego kontekstu”, są to obserwacje prowadzone w Dyskusyjnych Klubach Książki w Krakowie i w Wieliczce (inicjatywa Instytutu Książki), Dyskusyjnych Klubach Czytelniczych (fundacja Poemat przy krakowskich instytucjach kultury) oraz Dyskusyjnego Klubu Czytelniczego przy bibliotece MOCAK-u w Krakowie – co istotne 80 procent uczestników spotkań stanowią kobiety (Autorka mówi o tym w rozdz. IV.). Warto dodać, że na stronach 227-229 publikacji znajduje się „Załącznik nr 1” zawierający dokładne informacje dotyczące miejsca, czasu, nazwy instytucji patronującej spotkaniu, a w rubryce uwagi: miejsce odniesienia w tekście do odbytego spotkania – to 30 spotkań od marca do grudnia 2019 roku. Materiał badawczy pozwolił na wyodrębnienie najważniejszych kategorii wartościowania dzieła literackiego właściwych dla grup czytelniczych, ale także „na dostrzeżenie dwóch przecinających się (i dominujących) dyskursów – feministycznego i postkolonialnego. Według Autorki wpływ na to miały zarówno same uczestniczki spotkań, ale także dobór tekstów do dyskusji, nie bez znaczenia pozostawał kontekst polityczny – m. in. protesty kobiet, wystąpienia w obronie niezawisłości sądów, praw osób LGBT+. Ważne w prowadzeniu wywodu stają się odwołania do ustaleń/prac podejmujących istotne kwestie dotyczące np. koncepcji kobiecyzmu, analiz postkolonialnych. Są wśród nich m. in. prace G. Chakravorty Spivak, Chandry Talpade Mahonty, z polskich autorów odwołujących się do postkolonializmu m. in. prace B. Bakuły, D. Kołodziejczyk, P. Zajasa (nie Zajsa, s. 146, 250). Odwołania te nie są jedynie ilustracją podjętego tematu, potwierdzeniem jego wagi, ale stają się dla Autorki polem do polemiki, dyskusji z rozstrzygnięciami podejmowanymi w przywoływanych pracach. W przestrzeni naukowego dyskursu Autorka odnajduje się bardzo dobrze, jej wywód, styl argumentacji zasługują na szczególną uwagę.

W rozdziale V. otrzymujemy informacje dotyczące statusu społecznego uczestników spotkań, ich zainteresowań, światopoglądu, przyczyn, dla których w spotkaniach dyskusyjnych uczestniczą, także upodobań czytelniczych. Z opisu/przedstawięń spotkań, przywołanych wypowiedzi dyskutantów można rozpoznać oczekiwania, które dotyczą np. konstrukcji

bohaterów, sposobu wartościowania, uwag dotyczących formy omawianego tekstu. Można dojść do wniosku, że tego typu lektura wymyka się rygorom akademickości, zmienia relacje, skraca dystans między czytelnikiem a tekstem, zaskakuje kierunkiem interpretacji. Spotkania nie są jedynie miejscem wymiany opinii, sądów, ale służą także nawiązywaniu bliższych relacji („spotkanie z drugim człowiekiem” wskazywane jest jako ważna motywacja spotkań – s. 137). Mniej ważnym okazuje się być sposób czytania – ramy interpretacji wyznaczone są przez tożsamość czytelniczek/czytelników i kontekst rozmowy. W analizie prowadzonych dyskusji o książkach wykorzystuje Autorka metodę krytycznej analizy dyskursu, szczegółową analizę tekstu oraz pojęcia ze studiów feministycznych i postkolonialnych badań. Łączenie znaczących fragmentów tekstów (ciekawym zestaw lektur omawianych na spotkaniach) z analizą odbioru w badanych grupach czytelniczych zaowocowało ciekawymi wnioskami, świadczą o tym przywołane w pracy wypowiedzi uczestników np. mieszanie wątków genderowych i kolonialnych, typologizowanie literatur wschodniej i zachodniej, uproszczenia, stereotypizacja odczytań. Warto przy okazji uświadomić sobie, jak trudno prowadzić takie dyskusje, bowiem osoba prowadząca dyskusję występuje przede wszystkim w roli moderatora/moderatorki, zaś rola eksperta/ekspertki wydaje się mocno ograniczona. Spostrzeżeniem ważnym, diagnozującym w pewien sposób taki rodzaj lektury, jest konkluzja dotycząca wielkiego wpływu Internetu na intertekstualność odczytań. Przywołane wypowiedzi przekonują także o tym, jak mocno teksty wpływają na świadomość odbiorcy, ale jednocześnie stają się pewnego rodzaju wyzwaniem dla grup czytelniczych.

Ocena innych osiągnięć naukowych

Efekt końcowy, jakim jest monografia przedstawiona jako główne osiągnięcie, poprzedziły – opublikowana w 2015 roku książka *Gender na lekcjach języka polskiego*, a także liczne artykuły (25) – w monografiach zbiorowych: przed doktoratem 4 artykuły, po uzyskaniu stopnia doktora 8 tekstów; artykuły opublikowane w czasopiśmie – 1 przed doktoratem i 12 po otrzymaniu stopnia. Dr Magdalena Stoch brała udział w 24 konferencjach – w tym – po otrzymaniu stopnia – w 3 konferencjach międzynarodowych i 16 konferencjach krajowych. Pełniła rolę ekspertki w dwóch konferencjach (moderacja grup roboczych). Habilitantka współredagowała także dwie monografie.

Artykuły wskazywane we wniosku systematyzuje Habilitantka w trzy zasadnicze zakresy: teksty poświęcone dydaktyce społecznie zaangażowanej, studia przynależące do nauk o mediach i komunikacji, opracowania dotyczące problematyki standardów

antydiskryminacyjnych dla uczelni. Lektura załączonych do wniosku tekstów dowodzi umiejętności interpretacyjnych autorki, wskazuje na jej dociekliwość w poszukiwaniu nowych znaczeń i proponowaniu innych rozwiązań interpretacyjnych (propozycje odczytań klasyki zaprezentowane w książce *Gender na lekcjach polskiego*) niedeprecjonujących przy tym dorobku innych interpretatorów (*Cudzoziemka* M. Kuncewiczowej), jest badaczem „uczestniczącym” w życiu współczesnym (bardzo ciekawy tekst dotyczący analizy przekazów medialnych w czasach tzw. postprawdy) – wszystkie teksty cechuje poprawność metodologiczna, sprawność i przejrzystość wyводу. Należy podkreślić klarowny język, umiejętność argumentowania, sprawność formułowania wniosków, ale także osobisty ton wyводу świadczący o zaangażowaniu (ta uwaga dotyczy bowiem także poprzedniej monografii, co w żadnej mierze nie zakłóca właściwego pracom naukowym stylu. Habilitantka ma w swoim dorobku sporo wartościowych tekstów – interpretacyjnych, które poświadczają jej znaczne kompetencje literaturoznawcze i kulturoznawcze; poświęconych zagadnieniom szczególnie ważnym dla współczesnego świata – dyskryminacji, mowie nienawiści; problematyce dotyczącej szkoły, edukacji w ogóle. W każdym z tych zakresów przekonuje o swoich kompetencjach.

Na zakończenie trzeba podkreślić konsekwencję badawczą dr Magdaleny Stoch. Od początku działalności naukowej w obszarze zainteresowań badawczych Habilitantki pozostają: teoria literatury, w szczególności studia nad płcią społeczno-kulturową, a także dydaktyka języka polskiego. Te wzajemne relacje, ich intensywność znalazły odzwierciedlenie w wielu pracach (ważna książka: *Gender na lekcjach polskiego*, Kraków 2015), nieobca jest jej także socjologia i antropologia jako narzędzia pozwalające określić, w jaki sposób i czy w ogóle lekcje języka polskiego pozwalają na uwzględnianie osiągnięć *gender studies*. Jako literaturoznawczyni koncentruje się na pogłębionych analizach tekstów literackich, jako dydaktyk – nie zamyka się w teoretycznych modelach nauczania, ale praktycznie wciela je w życie. Widać to nie tylko w konkretnych publikacjach, ale przede wszystkim w działalności popularyzacyjnej i edukacyjnej. Każde z tych pól działania pozwala dostrzec ogromny potencjał dr Magdaleny Stoch, zaangażowanie i dociekliwość badawczą. Wszystkie teksty załączone do wniosku skomponowane w całość obejmującą podstawę habilitacji wyrastają, to trzeba podkreślić, z potrzeby rozpatrywania tematów ważnych dla współczesnego świata, w którym funkcjonuje młody człowiek (np. kwestia przekazów medialnych), wskazywania nowych rozwiązań i pól interpretacyjnych, poszukiwania inspiracji dla rozwoju edukacji humanistycznej w szkole czy uniwersytecie. Dla Autorki takich rozwiązań,

literackich/kulturowych odczytań, przełamywanie barier, przekraczanie granic dyscyplin i tekstów staje się swego rodzaju misją.

Konkluzja

Podstawowym zadaniem recenzenta w ocenie dorobku w przewodzie habilitacyjnym jest odpowiedź na pytanie, czy stanowi on znaczny wkład w badania naukowe w dyscyplinie, czy poświadcza rozwój naukowy, poszerzenie wiedzy, doskonalenie świadomości metodologicznej Habilitantki. We wszystkich tych obszarach dr Magdalena Stoch spełnia wymagania, poświadcza rozwój, zarówno jako dydaktyczka literatury, jak i literaturoznawczyni. Jest badaczką w pełni uformowaną, traktującą swoją pracę z szacunkiem i zaangażowaniem, dzielącą się swoim doświadczeniem z wieloma instytucjami i środowiskami. Każde z tych pól i wielość podejmowanych działań stanowią świadectwo merytorycznego przygotowania i naukowej pasji.

Z przekonaniem stwierdzam, że dr Magdalena Stoch spełnia ustawowe warunki stawiane kandydatom/kandydatkom do stopnia doktora habilitowanego. Po zapoznaniu się z monografią, a także z pozostałym dorobkiem naukowym oraz dydaktycznym, organizacyjnym i popularyzatorskim dr Magdaleny Stoch nie mam wątpliwości, że dorobek ten spełnia wymogi ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2021, poz. 478, ze zm.).

Tym samym popieram wniosek dr Magdaleny Stoch o nadanie Jej stopnia doktora habilitowanego.

Alicja Jakubowska-Ożóg
